

Graffiti și plăci memoriale

Cu toții am fost martorii acestui martir al zidurilor pe care l-au impus autorii de graffiti, a căror pasiune se afirmă prin agresiunea vizuală, ca și prin dificultatea ascensiunilor pe margini de poduri sau acoperișuri de blocuri. Ei aplicau la scara orașului proiectul expresionismului american formulat de Jackson Pollock: ceea ce era la el *all over* de atelier, toată pânza pictată, acum se extindea și se generaliza la scară urbană. Ne-au agasat aceste intervenții sistematice „dincolo de sens”, cum spunea celebrul psihanalist Daniel Sibony, această deflagrație vizuală ce ezită între gest de revoltă și expresie plastică. Prezența ilicită, ilegală și absurdă a graffiti-ului s-a impus ca o practică anonimă, ca o expresie generațională comună, motivată prin același apetit de prezență polemică, dar totodată de manifestare estetică. Îndeosebi în formatele mari, pe suprafețe extinse, autorii de graffiti atestau adesea o evidentă vocație artistică. Culori intense, contururi precise, organizare sigură a planurilor... Există genii și printre pirații zidurilor.

Gestul polemic al graffiti-ului, practica rebelă care a marcat rețeaua urbană, afirmând o pulsione agresivă, a cunoscut o deplorabilă recuperare „oficială”, ca și cum astfel primarii descopereau o posibilitate de a decora orașul. Ceea ce inițial deranja se convergea în recuperare și astfel, instituțional asumate, s-au multiplicat pe ziduri

Respectatent alese ca securizante imagini în *trompe l'œil*: gospodine ce deschid fereastra, pensionari comod instalați, copii fugind după o minge. Ele propun idile urbane acolo unde graffiti-ul se afirma ca gest de opoziție, dezvăluia răni sau formula amenințări. Ca și teatrul de stradă, odinioară disident, dar redus azi la manifestări și animații culturale strict programate, s-a impus tentativa de a recupera și domestici gestul anarhic al autorilor de graffiti.

Mai pasionantă e însă apariția recentă a unor tineri artiști clandestini, care abandonează anonimatul și devin figuri emblematice ale artei urbane, precum celebrul Basquiat. Ei au impus *street art*-ul și sunt expuși chiar în mari muzee, iar de curând, colecționari fanatici au decupat bucăți de zid pentru a recupera operele ce, legal, aparțin nu artistului, ci celui care e proprietar al imobilului. Scandal explicabil prin faptul că pictura murală în spațiul public rămâne interzisă, deci autorul nu-și poate revendica opera decât cu riscul unei sancțiuni financiare sau chiar al unei mai drastice penalizări judiciare. Oficial, el poate fi depozitat de operă fără a i se acorda nici o recompensă. Numele doar i se păstrează... consolare onomastică.

În aceste intervenții grafice explozive descoperim o altă practică, de mult utilizată de pictori, căreia Michel Butor i-a consacrat o carte celebră: *Cuvintele în pictură*. Autorii de graffiti de astă dată nu se mai reduc la abstracția cromatică și introduc sloganuri și personaje. Opera le devine enunțativă sau, uneori, chiar figurativă. Pe un zid identificăm portretul unui cântăreț adulat sau caricatura unui om politic detestat. Altădată mute, graffiti-urile vorbesc acum... debut de dialog. Citesc undeva o primă propoziție: „Poliția e peste tot” și, mai

Respectiv, un răspuns: „Dinții scrâșnesc”. Pe alt perete descopăr: „Viața e altundeva”, titlu al unui celebru roman de Milan Kundera. Un alt exemplu: „Tutunul ucide încet” și replica comică intervine: „Ne bucurăm, nu ne grăbim”. Graffiti-urile instaurează astfel o socialitate urbană cu autori și cititori, o socialitate nu doar simplu ludică, ci dinamică, expresie a unor poziții cenzurate, pe care presa nu le poate formula: „Basarabia e România”, citim pe zidurile bucureștene. La Sarajevo, la debutul războiului, pe zidul poștei a apărut un graffiti enorm: „Aici e Serbia”, căruia, noaptea următoare, i s-a răspuns ironic: „Idiotule, aici e poșta”. Discurs difuz, diseminat, discurs al zidurilor devenite elocvente. Fără semnătură, ele afirmă public o idee politică, o convingere socială sau, ca pe vremuri, o iubire personală. Ignorăm autorul, dar îi sesizăm enunțul! Cine sunt acești soldați ai umbrei, acești mesageri ai revoltei? Anonimi sau la marginea anonimatului, ei își pun amprenta pe fațada orașului și, mai ales, înscriu semnătura plastică a unei generații rebele. Perspectiva subterană.

La Paris, pe Quai de Bourbon, mă opresc de fiecare dată în fața unei plăci, aproape anonimă, care desemnează casa unde a locuit Camille Claudel, personaj recent descoperit și reabilitat, artistă de geniu trădată de doi bărbați care, împreună, au distrus-o și exilat-o în propria țară, Auguste Rodin, maestrul, și Paul Claudel, fratele. Dincolo de marcajul identitar al locului, mă atrage o frază extrasă din scrisoarea tinerei artiste: *Il y aura toujours quelque chose d'absent*, „Întotdeauna ne va lipsi ceva”. Îmi invit prietenii să descopere placa și citesc textul ca echivalentul unui pre-graffiti cultural. De ce însă mă opresc des în fața acestei plăci devenite

Respectiv, canonică pentru mine? Nu atât pentru Camille Claudel, cât pentru cuvintele ei: *Il y aura toujours quelque chose d'absent*, aceasta-i fraza de care placa rămâne indisolubilă. Fraza vertijurilor creației care nu se pacifică nicicând, ci își reactivează frustrările pe fond de ireductibilă decepție.

Dintotdeauna am iubit plăcile memoriale, în fața cărora mă opresc și apoi, firesc, le asociez orașului unde le-am descoperit. La Florența și azi îmi rememorez inscripția din fața Palatului Pitti, care-mi permitea să aflu, acum 30 de ani, că acolo Dostoievski a scris *Idiotul*, la Paris știu casa din rue Richelieu unde Stendhal, în 18 zile, și-a redactat precipitat *Roșu și Negru*, la Baden-Baden, unde Cehov a murit, iar la Nisa, hotelul unde a scris actul III din *Trei surori*... Știu unde au stat la Paris Balzac și Hugo, unde s-a refugiat Verlaine și s-a sinucis Gérard de Nerval, hotelul din rue des Beaux-Arts unde, în epoci diferite, au stat Borges și Oscar Wilde, unde a locuit Mickiewicz, unde a murit Voltaire și unde, vizavi de Luvru, Racine își compunea operele, nu-mi e străin palatul secret, rue François Miron, unde Mozart și-a petrecut vizita nefericită la Paris, iar la Veneția mă opresc în fața altuia, unde Wagner, însoțit de Cosima, și-a desăvârșit o parte din *Tetralogie*, în Cotroceni știu unde au stat Barbu și Minulescu, la Sibiu unde a învățat Cioran și unde s-a adăpostit Eminescu, sufleur în trupa nomadă a lui Mihai Pallady, la București unde își redacta editorialele pentru *Timpu*, la Moscova unde a fost arestat Meierhold și unde i-a adăpostit Eisenstein arhivele, la Sankt-Petersburg unde s-a refugiat Dostoievski după moartea fiului, cartierul unde a scris *Crimă și pedeapsă* sau parcul unde Pușkin a compus ultimele

Respectiv, la Praga unde stătea Kafka... sau unde îi e piatra de mormânt, știu de asemenea unde se află apartamentul lui d'Artagnan, care a existat, vecin cu atelierul lui Picasso, unde e casa lui Eliade la Lisabona – un prieten a fotografiat-o pentru mine – sau cafeneaua lui Pessoa, cu o statuie discretă alături. Știu unde tineri voluntari au murit pentru eliberarea Parisului, unde revoluționari au fost împușcați... Știu... știu... unde copii evrei au fost arestați și masacrați.

Plăcile memoriale sunt echivalentul unor graffiti nu de rebeliune, ci de memorie, însemne ce fixează pe tapiseria orașelor amintirea artiștilor și a eroilor. Când le traversăm, descoperim grație lor nume sau drame, cu protagoniști respectabili, dar, uneori, și figuranți vanitoși al căror nume nu mai vorbește nimănui, iar operele le-au fost de mult uitate – prezența lor e improprie în acest panteon dispersat! Grație plăcilor bătute în cuie pe ziduri retrăim pe viu aventurile exemplare ale creatorilor sau ne amintim războiul și îi identificăm ravagiile. Graffiti-urile culturale schițează episoade ale memoriei urbane. În fața casei mele citesc pe o placă: „Aici a locuit ducesa de Lamballe, ucisă la Revoluție” – înainte i s-au tăiat sânii –, iar câteva zeci de metri mai departe mă opresc regulat în fața plăcii ce amintește că acolo au fost arestați 60 de copii evrei. Plăcile înscriu mândriile și rănilor orașului. Ca la Iași, unde descopăr grație unei plăci faptul că acolo s-a creat primul teatru evreiesc în Europa și, în vecinătate, o altă inscripție ce indică locul pogromului. Orașul cu eroii, reușitele și tragediile sale își înscrie astfel pe pereții „patrimoniali” o parte din istorie.

Există însă și semnături discrete, modeste, ce umanizează locurile fără a cultiva prestigiul unor prezențe sau

Respect tragedia unor evenimente, semnături de proximitate. În parcurile americane le descoperim des, căci familia își înscrie numele pe banca oferită grădinii sau pe marginea unei fântâni pe care a construit-o. La Buzău era caligrafiat stângaci numele celui care a donat o sumă pentru a înconjura cu un mic trotuar Biserica Banului. Și aceste semnături au sensul lor: ele exprimă dorința unor personaje fără aură și renume de a ameliora viața urbană și totodată de a-și depune amprenta onomastică. Plăcile de proximitate, între aceste două extreme, prezervă șoapta discretă a unor modești și binevoitori localnici.

De ce oare oficialitățile române nu se străduiesc să se pună plăci memoriale pentru a indica, la Paris, locuințele lui Cioran, Ionescu sau Eliade? Exista doar una consacrată Annei de Noailles, dar a dispărut. Îmi lipsește. Românii sunt absenți pe zidurile capitalei franceze pe care au ales-o ca domiciliu secund.